

wužadanje, najjaskrawišo spěwarce. R. Petrick je zmištuje w najwšelakorišich fasetach swjeho hlósneho zamóženja. Kaž po charakteru su tež komponowane formy spěwow rozdźelne: štučkowe, wariěrowane abo překomponowane. Tuž přiběra z kóždym w slědže slyšnym spěwom wćipnosć připoslucharjana dalše čisło. «Drježdžanske spěwy» spožčeja jemu nimale hodžinu trajacu dobru wotměnjawu chwilu z nowymi spóznaćemi.

Marka Cyžowa

Pětr Janaš: «Dolnosrbská mluvnice», přeložk Richard Bígl, 307 stron, Karolinum, Praha 2011

Delnjoserbska gramatika w čěskim přeložku

Před lětom jako něhdyši přeložowar wučbnicy hornjoserbsčiny z čěskeje do ruskeje řeče slubich, recensować 3. wudaće gramatiki Pětra Janaša. Traješe mi to wšak předolho, nic jenož tohodla, zo bě so pakčik z knihu po puću ke mni zhubił ... Hdyž tola knihu dóstach, bě to za mnje jara zwjeselace, a tež džensa, po jeje kedžbliwym přečitanju, móžu prajić: Je derje, zo tajki pospyt wo přibliženje «duše delnjoserbskeho słowa Słowjaney ze susodneho kraja», kaž w předslowje steji, nětko předleži. Wšako njeje gramatiskich wopisow delnjoserbsčiny, wosebje – paradoksnje – w słowjanskich řečach, přewjele; znajmjeńša w Ruskej (kaž tež druhdže) běše dotal nawopak skerje z tradiciju, tužisku serbsčiny jako cyłk předewšěm na přikładze hornjoserbsčiny předstajeć a rozdžěle teje poslednjeje wot delnjoserbsčiny hakle w přidatnych komentarach pokazować. To chcemy nětko změnić, přihotuju w Moskwje seminar młodych slawistow, kotrehož cil budže wobdžělanje

najprjedy krótkich, modernym zasadam wodpowědowacych narysow gramatiki mjeńšinowych a regionalnych słowjanskich řečow, mjez druhimi tež delnjoserbsčiny. Za tajki jeje narys budže recensowana kniha zawěsće jara wužitna.

Janašowa gramatika wobsahuje lapidarnu fonetiku resp. fonologiju z komentarom k prawopisej a jeho wuwicu a wobšěrnú morfologiju¹ delnjoserbsčiny – ale kajke je poprawom? Z předslowa zhoni wukrajny słowjanski čitar, kotremuž jeho maćerščina pječa wolóži zanurjenje do «hlubin bytosće» delnjoserbsčiny, zo so w njej rozoznawaja narěče a spisowna řeč, wo kotrejež wuwice so z awtorowych předchadnikow hižo Arnošt Muka prócowaše, tola tu njenańdže žanu definiciju, što so dokładnje pod delnjoserbsčinu w tutej gramatice rozumi. Hač so wona wot awtora wobhladuje jako samostatna zapadosłowjanska řeč wot spočatka hač do džensnišeho abo jako džěl «powšitkowneje serbsčiny»? Hač so wopisuje system spisowneje delnjoserbsčiny přitomosće abo tež ludowe, narěčowe abo hinaše formy nic jenož poslednjeho lěstotka? A skónčnje (last but not least), hdže je delnjoserbsčina – njech so z tym měni štožkuli – rozšěrjena? Na wšitke tute prašenja njeje w knize direktneje wotmołwy, byrnjež za lajskeho čitarja z wukraja jara wažna była. Fachowc wostanje při jeje čitanju dołho w dwělach ...

Kapitl *Fonetika a fonologija* lubi «wukład zwukoweho systema spisowneje delnjoserbsčiny», ale pola samozwukow so najprjedy wopisuje «zdžeržany system» (čěs. *dochovaný*) ze 7 fonemami, mjez kotrymiž stej tež *ě* a *ó* (!). Dale na sams-

¹ Syntaksa nažel faluje.

Za zaslůby wo delnjoserbsku rěc wuznamjenichu Pěťša Janaša 24.11.2012 z Čestnej medalju města Choćebuza. W Rogeńskim hrodže jemu sobu gratulowaše mandźelska Marja.

nej str. 12 steji, zo to je zdžeržany resp. zdžedženy (čės. *zdeděný*) system spisowneje delnjoserbsčiny, při čimž so njepriji nič wo tym, z kotreho časa a kotreje rěče abo rěčneje formy to ma być herbstwo. Pod napismom *Wotewrjenje* (? čės. *Otevření*) *dotalneho systema* so pak aktualna situacija hódnoći jako jeho «rozklad» (!). Jedna so předewšěm wo samozwuk *ó*, wo kotrymž na str. 16 čitamy, zo je to «specifisce serbski» – potajkim powšitkownje serbski? – fonem. Hakle z přikładow, z kotrymiž so ilustruja do lěta 1952 pláčiwe ortografiske prawidła nastupajo pismik *ó*, móže nazhonjeny slawist zrozumić, zo delnjoserbski *ó* žadyn fonem njeje a ženje njeběše, zo je to wothladujo wot wurjekowanja a wot toho, hač so wone wotblyščuje w grafice abo nic, kombinatoriska warianta fonema *o*, dokelž ds. je *pólo* a hs. *polo* (ale *pólno*) atd., tohodla ds. *ó* njeruna so hs. *ó*, a zo wurjekuje so kaž hs. *ó* na juhowuchodže ds. rěčneho

teritorija, ale nic wjace w spisownej delnjoserbsčiny. Za mjenje zdžělaneho zajimca to wšitko bohužel wostanje njezrozumliwe, kaž tež komentar k *Wuzjawjenju Dolnoserbskeje rěčneje komisije* z 11.7.2007 na str. 13, zo pismik *ó* so nětko wužiwa (čės. *objevuje se*) tež před labialnymi a welarnymi konsonantami a kóžde *wo* a *po* je obligatorisce *wó* a *pó*. Čita-li potom na internetowej stronje Serbskeho instituta, hdžež je Choćebuska wotnožka, zo je to «předna wědomnostna institucija, kótaraž se w ramiku powšykneje problematiki [...] zaběra specielnje z dolnoserbsčinu [...] glědajucy na akutne wobgrojenje dolnoserbskeje rěcy» – wón z hlówu wije.

Polu sobuzwukow je njejasna formulacija na str. 21, zo někotre fonemy wustupuja, wotwisuju wot položenja (čės. *dle svého postavení*) jako zmjehčene abo njezmjehčene. Přikłady kaž *pas* : *pjas* pokazuja, zo položenje tu njeje rozsudžace, dokelž jedna so woprawdže wo fonemy, nic poziciske warianty; wažniše pak je, zo so někotre mjehcke fonemy w poziciji na kóncu słowa znajmjeńša džensa njerealizuja, byrnjež su so do lěta 1952 ze smužku pisali (*goľub*), ale to so w gramatice bohužel njewuswětluje. Na str. 26 so potom wopisuje fonem (?) *é* jako njespěwny wotpowědnik (čės. *protějšek*) spěwneho *dž*, prjedy hódnoćeného jako poziciska warianta (prawdžepodobnje fonema *ž*) po spěwnych sibilantach. Wothladujo wot prašenja, hač móže wotpowědnik poziciskeje warianty samostatny fonem być, je spodžiwne, zo na přikład w zakładnym ličbniku *tsi* je fonem *é* widžany, w adjektiwiskim *tsějí* pak dwójce fonem *s*!

Jara wužitna je tabela grafematiskich wotpowědnosćow mjezdžensnišim delnjoserbskim prawopisom a frakturu z kónca 19. lětstotka, zaměstnjena wosrjedź (!) fonetiskeho kapitla. Jow hakle čitar zrozumi, zo so w recensowanej knize najskerje njejedna wo synchroniski wopis aktualneho systema spisowneje delnjoserbsčiny, ale poprawom nimale wšeho, štož so wot naspomnjeneho časa sem na delnjoserbski rěčny teritorij počahuje (hačrunjež nic tež wo historisku gramatiku). Zo je potom wukład na tajke wašnje wobhladowaneje delnjoserbsčiny fragmentariski a z městnami njelogiski, hodži so awtorej wodać.

Morfologija je w knize najnadrobnišo wobdźělana. Pola substantiwow zdadźa so wosebje zajimawe přispomnjenja wo «njedowuwitej» kategoriji personalnosće (na str. 45 a 70–71) z příkladami wosobowych abo kolektiwnych formow w nominatiwje plurala – terminologija je jow njekonsekwentna (čěsce *nominativ plurálu pospolitosti/kolektivity*) – kaž *te študantsi* z Bramborskeho Casnika 1884 a samo *lube bratsi a soti* z přédowanja H. Nowaka w léce 2004. Čitar so zawěsće móže prašec, hač te po zdaću ředke formy ze žórłow, kotrež 120 lět džěli, wo někajkej «njedowuwitej» tendency swědča, ale w kóždym padže je derje, zo tajke příklady w gramatice su.

To samsne móžu prajic wo příkladach wot spisowneje kodifikacije wotchilneho wužiwanja perfektiwnych werbow při zwuraznjenju aktualneje přitomosće atd. w běžnej rěčnej praksy kaž *Nan how njejo, won* (nic wón?) *zacymjo wence wrota* na str. 258–259. W tutym poslednim kapitlu so čitar hižo nje-

džiwa, zo kategorija aspekta je přeni króc naspomnjena hnydom na spočatku, na str. 218, hdžež so piše, zo werb powšitkownje zwuraznja jednanje abo staw w času, potom so rěči wo perfektiwnych a imperfektiwnych werbach kaž wo něčim samozrozumliwym na str. 223, we wotrězku pod napisom *Słowjesne dwojice člonkatosće* (? čes. *členitosti*) ze zmylkami při přirjadowanju k perfektiwnym werbaw *lažaš a sejžeš*, a hakle wot str. 256 dale namakamy pospyt wo definiciju aspekta; při tym so twjerdži, zo perfektiwny werb woznamjenja wot časoweho běha swobodny podawk (čes. *od časowého průběhu oproštěnou událost*). To wšitko hodži so hižo wobeńc z mjelčenjom: hewak je mjenujcy w cyłym morfologiskim kapitlu bohaty rěčny material poskićeny, a zda so, zo je jow tež zeslabjena spočatnje jara wurazna tendenca, aktualny system delnjoserbsčiny njewopisać, ale skerje někajki jeje «idealny staw», zdžědžene namrěwstwo snano hišće «praserbskeje» zańdženosće, kotrež ma bóle za slowjanskich susodow hač za mlodeho Serba zrozumliwe byc.

Dyrbi je wšak runje jako tajke tež mlody česki susod Serbow zapřijeć? Njewěm, kak to přeložowar měnješe, hdyž je P. Janašowu gramatiku do jara archaiskeje čěšćiny přewjedl. Njejedna so jenož wo staru ortografiju, kotruž je R. Bígl wuzwolil, kaž na to samo přispomnjenje redaktora na kóncu knihi skedźbnja, ale wón jow hustodosć «wzrodźuje» tajke morfologiske a leksikaliske srědki, kajkež nětko – dalokož to móžu hódnoćic – jenož smějkotanje budža! Kak da budže přerězny Čech džensa reagowac, hdyž jemu, prajmy, wučer

da pokiwi, zo ma *dub* jako [dup] wurjekować, z imperatiwnej formu «*rci*»? W Čěskim narodnym korpusu sym jenož 12 přikładow wužiwanja tuteje formy namakał, a wšitke su z bibliskich tekstow abo z historiskich romanow ...

Sym přeswědčeny, zo je delnjoserbsčina, hačrunjež wohrožena, žiwa slowjanska řeč, kotraž njeměla so jako něšto jara archaiske a wotemřewace předstajeć. Jako žiwa řeč měla so tež wona w nadrobnej modernej gramatice wopisać. A předležaca kniha – mjez druhimi – poskića k spjelnjenju tu toho nadawka dobry material.

Sergej Skorwid

«Paternoster.
Teksty mlodych autorow» 5, 128 stron,
Budyšin 2012

Lubjace literarne pospyty

Hižo to, zo wot lěta 2003 w LND mjeztym hižo pjaty literarneje produkciji «z pjera» mlodostnych wěnowany almanach w serbsčínje wuńdže, je wězo z wida witalnosće a perspektiwy řeče trjeba jako něšto pozitiwne hódnoćić. To pak njerěka, zo so zdobom w samym žrje kompendija tutoho typu wjacore problematiske momenty njechowaja.

Prašomny je hižo samotny zhromadny mjenowak a limit «mlodosće» (hdy so tuta poprawom kónči?), walidny za publikowanje w zběrniku. Kaž tež w přjedawšich «Paternostrach», su tak tež w jeho najnowšim wudaću zdobom zastupjeni woprawdže mlodži, hakle započinnacy «literarni elewojo» w gymnazialnej starobje; hromadže z nimi pak tež (poměrnje) «nazhonite zajacy», starše hač 30 lět a hižo wěsty (dlěši) čas publikowace. W zwisku z – biologiskej, wosobinskej kaž tež «literarneje» – starobu pak husto

(wězo nic absolutnje) tež kwalita pisanja zwisuje. Awtorow móžemy tuž do třoch dosć rozdźělnych wotřadow rozčlonkować. Pódla 1/ skerje snadnišich a marginalnych nowačkowskich pospytow na polu prozy a poezije (Bönisch, Grajcarek, Hojerec, Nagelec, Zarjeńk) namakamy tule tež 2/ hižo zrališe twórby w hornjoserbsčínje (Deleńkec, Šěnowa, Wjenk) a skónčnje 3/ sylnu a wuraznu «delnjoserbsku trójku» (Geis, Kóncař, Vogt).

Hódnoćenje zběrnika staja tuž recensenta před njelochki nadawk, kwalitatiwnje kaž tež kwantitatiwnje chětro rozdźělnje pokazki poezije a prozy přirunować. Wězo by było móžno (zdobom pak tež njefairne), najmlodšim awtoram fachowe njedostatki a brachi abo wěstu žiwjensku njenazhonitosć, naiwnosć, patos abo klišeje wumjetować. Tole wšo pak k časej pytanja za swójskej wosobinskej identitu (inkluziwnje w tutej starobje tak intensiwnje začuwanych lubosćin-skich šmjatow) kaž tež wumělskim wurazom bjezdweła sluša – rjenje so na přikład w teksće B. Hojerec wotblyšćujo. Tohodla je tež móžno, dosć njewuważeny sujet F. Grajcarek (nic cyle jasny genre – bajka?, parabl?, realita?, na započatku wužitej motiwaj slowjanskosće a přirody w dalšim teksće praktisce rólu njehrajetej ...) tola akceptować. To samsne plaći wo skerje započatkarskich pospytach K. Bönischa abo D. Nagelec. Wjacore dwělow hižo wubudža baseń «Tajny dyrdomdej» Š. Zarjenka, lědma wotpowědowaca mentaliće «Chrystusowych lět» (hdy je wona poprawom nastala?) a wo wjele slabša hač awtorowa – mjeztym tež zhudźbnjena – baseń «Wuznaće».

Z druheje skupiny wuraznje wu-